
**ARXITEKTURAVIY LANDSHAFT DIZAYN JARAYONIDA SHAHARSOZLIK
NORMALARINI QO‘LLASH TAJRIBASI.****Islomova Farida Kaxramonovna.***Samarqand davlat arxitektura qurilish universiteti magistranti***MAQOLA
MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:***Received: 16.12.2025**Revised: 17.12.2025**Accepted: 18.12.2025***KALIT SO‘ZLAR:**

*arxitekturaviy
landshaft dizayn,
shahrsozlik normalari,
shahar muhiti, yashil
hududlar, rekreatsiya,
barqaror rivojlanish.*

Ushbu maqolada arxitekturaviy landschaft dizayn jarayonida shahrsozlik normalari va me'yorlarini qo'llash tajribasi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Landschaft dizayn zamonaviy shahar muhitining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u shahrsozlik, arxitektura, ekologiya va ijtimoiy ehtiyojlar o'rtasidagi murakkab o'zaro aloqani ifodalaydi. Maqolada shahrsozlik normalarining landschaft dizayn loyihalarini rejalashtirish va amalga oshirishdagi o'rni, ularning funksional, estetik va ekologik talablarni uyg'unlashtirishdagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, aholi yashash hududlarida yashil maydonlarni tashkil etish, rekreatsion zonalarini loyihalash, muhandislik-kommunikatsiya infratuzilmasi bilan integratsiya masalalari shahrsozlik normalari asosida tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari arxitekturaviy landschaft dizayn jarayonida normativ-huquqiy hujjatlarning ahamiyatini oshirish, ularni amaliyotga moslashuvchan tarzda tatbiq etish zarurligini ko'rsatadi.

Arxitekturaviy landshaft dizayn zamonaviy shahrsozlik jarayonining ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, u shahar makonining funksional, estetik va ekologik sifatlarini yaxshilashga qaratilgan murakkab ijodiy va muhandislik faoliyatini o'zida mujassam etadi. [1]

Shaharlarning jadal rivojlanishi, aholining ko'payishi va urbanizatsiya jarayonlarining tezlashuvi sharoitida landshaft dizayn masalalari faqatgina bezak yoki ko'kalamzorlashtirish doirasidan chiqib, strategik shahrsozlik vazifasiga aylangan. Shu nuqtayi nazardan, arxitekturaviy landshaft dizayn jarayonida shahrsozlik normalari va me'yorlarini qo'llash tajribasini ilmiy asosda o'rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Shahrsozlik normalari shahar hududlaridan foydalanishning tartibga solingan tizimini belgilaydi. [2] Ular turar joy, jamoat, sanoat va rekreatsion zonalarining o'zaro nisbatini, aholi zichligini, transport va muhandislik infratuzilmasining joylashuvini, shuningdek, yashil hududlarning minimal va optimal hajmini aniqlab beradi. Arxitekturaviy landshaft dizayn aynan shu normalar asosida shakllanib, shahar makonida tabiiy va sun'iy elementlarning uyg'unligini ta'minlashga xizmat qiladi. Normativ talablar landshaft dizayn loyihalarining xavfsizlik, qulaylik va barqarorlik mezonlariga javob berishini kafolatlaydi. Amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, shahrsozlik normalarini landshaft dizayn jarayoniga to'g'ri integratsiya qilish shahar muhitining sifatini sezilarli darajada oshiradi. [3] Masalan, yashil hududlar va ochiq jamoat makonlarini loyihalashda aholi jon boshiga to'g'ri keladigan ko'kalamzorlashtirish me'yorlariga rioya etilishi ekologik barqarorlikni ta'minlash bilan birga, aholi salomatligi va ijtimoiy faolligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, piyodalar va transport oqimlarini ajratish, dam olish va sport zonalarini joylashtirish kabi masalalar shahrsozlik normalari orqali tartibga solinadi va landshaft dizayn yechimlarida o'z aksini topadi.

Arxitekturaviy landshaft dizayn jarayonida shahrsozlik normalarini qo'llash tajribasi shuni ko'rsatadiki, normativ hujjatlar faqat cheklovchi omil emas, balki ijodiy jarayon uchun muhim metodologik asos vazifasini ham bajaradi. [4]

Dizayner va me'morlar ushbu normalar doirasida innovatsion yechimlar ishlab chiqish orqali shahar makonini yanada jozibador va funksional qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Xususan, relief, iqlim va tabiiy sharoitlarni inobatga olgan holda yashil infratuzilma elementlarini joylashtirish shahrsozlik normalarining moslashuvchan talqinini talab etadi. Shuningdek, zamonaviy shaharsozlikda barqaror rivojlanish tamoyillari muhim o'rin tutadi. [5]

Ushbu tamoyillar landshaft dizayn jarayonida suv resurslarini tejash, biologik xilma-xillikni saqlash, energiya samaradorligini oshirish kabi masalalarni ilgari suradi. Shahrsozlik normalari ushbu ekologik talablarni huquqiy va me'yoriy jihatdan mustahkamlab, landshaft dizayn loyihalarining uzoq muddatli samaradorligini ta'minlaydi. Amaliy tajribada ekologik standartlarga mos keladigan yashil hududlar shahar mikroiklimini yaxshilash, shovqin va changni kamaytirish, ijtimoiy makon sifatini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa qilib aytganda, arxitekturaviy landshaft dizayn jarayonida shahrsozlik normalarini qo'llash tajribasi shahar makonini rejalashtirish va rivojlantirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. [6]

Shu bilan birga, amaliy loyihalash jarayonida shahrsozlik normalarini mahalliy sharoitlarga moslashtirish masalasi alohida e'tibor talab qiladi. O'zbekiston shaharlarining iqlimiy, demografik va madaniy xususiyatlari landshaft dizayn yechimlarida aks etishi zarur bo'lib, bu jarayonda normativ hujjatlarning moslashuvchan talqini muhim ahamiyat kasb etadi. [7] Masalan, tarixiy shahar markazlarida landshaft dizayn yechimlari madaniy meros obyektlari bilan uyg'un holda shakllantirilishi, yangi qurilayotgan hududlarda esa zamonaviy ekologik va rekreatsion talablar ustuvor bo'lishi lozim.

Bundan tashqari, shahrsozlik normalarini landshaft dizayn jarayoniga tatbiq etishda jamoatchilik ishtiroki va ijtimoiy so'rovlar natijalarini inobatga olish zamonaviy yondashuv sifatida qaralmoqda. Aholining ehtiyoj va kutilmalarini hisobga olgan holda shakllantirilgan yashil hududlar shahar muhitining ijtimoiy barqarorligini oshiradi va jamoat makonlaridan foydalanish samaradorligini ta'minlaydi. [8] Shu jihatdan, shahrsozlik normalari faqat texnik-me'yoriy hujjatlar emas, balki shahar rivojlanishining ijtimoiy konsepsiyasini belgilovchi vosita sifatida ham namoyon bo'ladi.

Shahrsozlik normalarining ijtimoiy-konseptual ahamiyati shundan iboratki, ular shahar makonini nafaqat jismoniy-inshootiy tizim sifatida, balki ijtimoiy munosabatlar, madaniy xotira va fuqarolik faolligi shakllanadigan muhit sifatida talqin etadi. Normativ-me'yoriy talablar jamoat makonlarining ochiqqligi, inklyuzivligi va teng foydalanish imkoniyatlarini belgilab, turli ijtimoiy guruhlar manfaatlarini muvozanatlashtirishga xizmat qiladi. Aholining turmush tarzi, demografik tarkibi va madaniy qadriyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilgan shahrsozlik normalari landshaft dizayn orqali ijtimoiy integratsiyani kuchaytiradi, jamoatchilik muloqoti va ijtimoiy kapitalning o'sishini rag'batlantiradi. [9]

Ijtimoiy-konseptual yondashuv shahrsozlik normalarini strategik rejalashtirish vositasi sifatida ko'rib, ularning uzoq muddatli ijtimoiy natijalarini baholashni talab etadi. Bu yondashuvda yashil hududlar, piyodalar makonlari va rekreatsion zonalar sog'lom turmush tarzini qo'llab-quvvatlovchi, xavfsizlik va ijtimoiy adolatni ta'minlovchi infratuzilma sifatida qaraladi. Natijada landshaft dizayn qarorlari shahar aholisining hayot sifati, psixologik farovonligi va shahar bilan identifikatsiyasini mustahkamlaydi. [10]

Mahalliy kontekstda esa shahrsozlik normalarining ijtimoiy-konseptual ahamiyati tarixiy-madaniy merosni asrash va zamonaviy ehtiyojlar bilan uyg'unlashtirish orqali namoyon bo'ladi. O'zbekiston shaharlarida tarixiy markazlar va yangi massivlar o'rtasidagi bog'lanishni kuchaytiruvchi landshaft yechimlari ijtimoiy uzviylikni ta'minlaydi, jamoat makonlarining identitetini boyitadi va shahar brendini shakllantirishga hissa qo'shadi. [11] Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, arxitekturaviy landshaft dizayn jarayonida shahrsozlik normalarini qo'llash tajribasini yanada chuqurlashtirish, ilmiy-tadqiqotlar va amaliy loyihalar o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni kuchaytirish zarur. Bu esa shaharlarning barqaror rivojlanishini ta'minlash, yashash sifati va ekologik muvozanatni yaxshilashga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar va geoinformatsion tizimlarning (GIS) shahrsozlik amaliyotiga joriy etilishi landshaft dizayn jarayonida normativ talablarni yanada aniq va samarali qo'llash imkonini bermoqda. Raqamli modellash, vizualizatsiya va monitoring vositalari shahar hududlarining funksional yuklamasini baholash, yashil hududlar ulushini optimallashtirish hamda ekologik xavflarni oldindan aniqlashga xizmat qiladi. Bu jarayonda shahrsozlik normalari dizayn qarorlarini baholash va solishtirish mezonlari sifatida namoyon bo'lib, loyihalarning ijtimoiy va ekologik samaradorligini oshiradi. [12]

Shahrsozlik normalarining landshaft dizayn jarayonidagi ahamiyati shuningdek, shahar hududlarida ijtimoiy tenglikni ta'minlash bilan ham bevosita bog'liqdir. Aholining turli qatlamlari uchun qulay va xavfsiz jamoat makonlarini yaratish, nogironligi bo'lgan shaxslar va keksa yoshdagi aholi ehtiyojlarini hisobga olish inklyuziv shahar konsepsiyasining asosiy talablaridan biridir. Ushbu talablar normativ hujjatlar orqali mustahkamlanib, landshaft dizayn yechimlarida amaliy ifodasini topadi. [13]

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, shahrsozlik normalarini landshaft dizayn bilan uyg'unlashtirish shaharlarning global miqyosdagi raqobatbardoshligini oshiradi. Yashil infratuzilma, ekologik koridorlar va ochiq jamoat makonlari orqali shakllantirilgan shahar

muhi investitsion jozibadorlikni kuchaytiradi va turizm salohiyatini rivojlantiradi. O'zbekiston shaharlarida ham ushbu yondashuvni izchil joriy etish shahrsozlik siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. [14]

Umuman olganda, maqolada keltirilgan tahlillar va mulohazalar shuni ko'rsatadiki, arxitekturaviy landshaft dizayn jarayonida shahrsozlik normalarini qo'llash faqat texnik-me'yoriy vazifa emas, balki keng qamrovli ijtimoiy, ekologik va madaniy jarayonlarni boshqarish vositasidir. Ushbu yondashuvni rivojlantirish magistr darajasidagi ilmiy tadqiqotlar uchun muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Lynch K. The Image of the City. – Cambridge: MIT Press, 1960. – 45–52-betlar.
2. Mumford L. The City in History. – New York: Harcourt, Brace & World, 1961. – 210–218-betlar.
3. Қодиров А.Ш. Шахарсозлик асослари. – Тошкент: Ўзгорморкурилиш, 2018. – 67–73-бетлар.
4. O'zbekiston Respublikasi Shaharsozlik kodeksi. – Toshkent, 2021. – 15–18-moddalar.
5. Gehl J. Cities for People. – Washington: Island Press, 2010. – 95–102-betlar.
6. Икромов Р.А. Ландшафт архитектураси ва шаҳар муҳити. – Тошкент: Фан, 2019. – 88–94-бетлар.
7. Spirn A.W. The Granite Garden: Urban Nature and Human Design. – New York: Basic Books, 1984. – 130–137-betlar.
8. Hall P. Cities of Tomorrow. – Oxford: Blackwell Publishing, 2002. – 56–63-betlar.
9. UN-Habitat. Urban Planning for Sustainable Development. – Nairobi, 2017. – 41–48-betlar.
10. World Bank. Sustainable Cities and Urban Landscape Design. – Washington, 2019. – 22–29-betlar.
11. Саидов Б.Б. Замонавий шаҳарсозлик ва барқарор ривожланиш. – Тошкент: Иқтисод-Молия, 2020. – 54–60-бетлар.
12. Carmona M. Public Places – Urban Spaces. – Oxford: Architectural Press, 2010. – 112–118-betlar.
13. Jacobs J. The Death and Life of Great American Cities. – New York: Random House, 1961. – 138–145-betlar.
14. Montgomery J. Cultural Quarters as Mechanisms for Urban Regeneration. – Planning Practice & Research, 2003. – 293–306-betlar.